

Полухіна А. В., НУ «ОЮА»

КРИТЕРІЇ ТИПОЛОГІЗАЦІЇ НЕНАСИЛЬНИЦЬКИХ ДІЙ

В статті наведена характеристика основних типів ненасильницьких дій (пацифізм, моральний опір, пасивний опір, активне примирення, ненасильницька революція, селективне насильство та ін.) та визначено основні критерії їх типологізації.

Сьогодні в політичній науці все ще є актуальною проблема визначення змісту поняття «ненасильство» та виокремлення його типів. Існує підхід, відповідно до якого ненасильство не має ніяких підвидів. Водночас у суспільно-політичній практиці досить часто пригадуються у вигляді окремих типів ненасильства пацифізм, ненасильницький спротив, пасивний спротив і т. п. Отже, виникає проблема з'ясування відмінностей між різними типами ненасильства.

Мета статті полягає в наступному: 1) охарактеризувати основні типи ненасильницьких дій, які виокремлюються дослідниками; 2) визначити основні критерії, за якими має здійснюватись віднесення до типів різних ненасильницьких дій.

Розглянемо такий вид ненасильства як пацифізм. Варто відзначити, що в зарубіжній теорії вирізняють такі види пацифізму як:

- релігійний;
- нерелігійний.

В залежності від відповіді на військову службу пацифізм поділяють на:

1) пацифісти, які вірять у громадянську непокору та право відмовлятися співпрацювати з адміністративними органами для призову на військову службу, щоб отримати звільнення від військової служби, де закон допускає таке звільнення;

2) тих, хто відмовляється вступати у збройні сили (навіть як некомбатанти), але готові співпрацювати з призовною системою для отримання звільнення від військового обов'язку і готові пройти альтернативну роботу, де допустима така можливість;

3) ті, хто відмовляються служити в армії, але готові виконати нестройові (наприклад, у складі Червоного хреста) обов'язки у збройних силах [3]

До пацифістів також відносять М. Ганді, який виділив окремий тип ненасильства – сатьяграха. Сатьяграха (точність в істині) – це мирне повстання, непримиренна боротьба без злоби і пострілів, в якій у лю-

дей немає іншої зброї, крім власного життя, і яку люди ведуть тому, що не можуть вчинити інакше [2].

Основна ідея сатьяграхи полягає в прагненні впливати на розсудливість і совість супротивника через:

- відмову від насильства;
- готовність переносити біль і страждання.

Метою сатьяграхи є перетворення суперника в союзника та друга. Вважається, що звертання до совісті ефективніше, ніж погрози та насильство. Згідно з теорією Ганді, насильство рано чи пізно призводить до збільшення насильства, ненасильство ж перериває спіраль зла й уможливує перетворення ворога в однодумця. Ганді розглядав сатьяграху не як зброю слабких, а навпроти, як зброю найсильніших духом.

Малфорд Сіблі, у свою чергу, визначив такі три типи ненасильства – «сатьяграха», християнський пацифізм, революційний пацифізм» [4].

Т. Паулін виділив наступну типологію ненасильства, взявши за критерій типологізації насильство в поєднанні з ненавистю з одного боку, та застосування любові та доброї волі – з іншого, і проміжковою ланкою виділив наступні 6 видів ненасильства:

1) ненасильство без ненависті; 2) відмова від насильства через необхідність, а не принцип; 3) ненасильницький примус; 4) сатьяграха і ненасильницька пряма дія; 5) непротивлення; 6) акт доброї волі та примирення [цит. за: 3].

Отже, на думку Дж. Шарпа термін «пацифізм» означає «систему вірувань тих осіб і груп, які, як мінімум, відмовитися від участі у всіх міжнародних і громадянських війнах або насильницьких революціях і базуючи цю відмову з моральних, етичних чи релігійних переконань» [3].

Тепер звернемося до характеристики такого типу ненасильства як – ненасильницький опір та пряма дія.

Вказаний тип проявляється в «1) бездіяльності, тобто особи відмовляються здійснювати дії, які вони як правило, виконують і, як очікується звичаєм для виконання, або цього вимагає закон або постанова для виконання або 2) вчинення дій, тобто, вони наполягають на виконанні дій, які вони зазвичай не виконують, не очікується звичаєм для виконання, або заборонено законом або постановою від виконання» [2].

На відміну від пацифізму, при застосуванні такого типу ненасильства як правило особи діють, порушуючи закон, з метою кардинальних змін в політиці, суспільстві та не взаємодіють з державними органами.

Непротивлення відкидає всі види фізичного насильства (індивідуальне, державне, міжнародне). Як правило сюди відносять так звані секти, що відмовляються здійснювати будь-які дії, що суперечать їхнім релігійним переконанням та обов'язком перед Богом, навіть із застосуванням ненасильства [3].

Активне примирення – як вид ненасильства, розглядають як використання активної доброї волі та примирення. Як приклад сюди ми можемо віднести квакерів, вони намагались більш «тихими» методами вирішувати конфліктні ситуації, зокрема вони воліли використовувати такі методи як особисті уявлення, листи, приватні депутації, однак виступали за такі методи ненасильницької боротьби як страйки, бойкоту, також заперечували використання ненасильницького примусу.

Моральний опір як вид ненасильства. В основі даного виду покладена індивідуальна моральна відповідальність, що включає в себе «особисту відмову осіб на участь у злі, таких як війна, рабство. Акцентували свою діяльність за допомогою освіти, переконання і особистого прикладу». На думку Дж. Шарпа «в західному суспільстві ті, хто вірять в «моральний опір», як правило, підтримують поступові соціальні реформи за допомогою таких методів, як законодавство, просвітництво, і зусилля впливати на державних чиновників» [3].

Головною особливістю «селективного ненасильства» як виду ненасильницької боротьби є відмова від участі в насильницьких конфліктах, як правило, в міжнародних війнах.

Крім того, на думку Дж. Шарпа в категорії «селективного ненасильства» ряд осіб, чий заперечення проти участі у сучасних війнах не є по суті заперечення проти насильства як такого, а скоріше до авторитаризму в уряді, установах і навіть приватних осіб [3].

Пасивний опір є способом ведення конфліктів та досягнення або зміна соціальних, економічних чи політичних змін. Мета полягає в тому, щоб переслідувати противника без застосування фізичного насильства і змусити його зробити необхідні вчинки. Пасивний опір може бути використаний як доповнення до фізичного насильства, а підготовка до нього, після його невдалого використання, або в якості повноцінної заміни фізичного насильства. «Пасивне опір» означає дії, що, в першу чергу, не з власної ініціативи, мотивовані, або направлені, але, замість цього, в основному реакція на ініціативу суперника.

«Мирний опір» це перш за все спосіб ведення конфліктів та досягнення або зрив соціальних, політичних чи економічних змін. На відміну від пасивного опору, є в ній порівняно широке визнання ненасильницькі методи як внутрішньо краще насильства, і що вони є методи, які будуть використовуватися в боротьбі. Багато, більшість

або навіть всі з учасників «мирного опору» може приєднатися до тимчасових ненасильницьких дисциплін тільки для конкретної боротьби. Ненасильницькі методи опору можна розглядати як більш імовірно, для досягнення бажаних результатів, ніж 1) насильницький опір, 2) залежність від створеного державної процедури, або 3) словесне переконання. Але, незважаючи на ці міркування, віра у відносну моральну перевагу ненасильницьких методів, ніж насильницьких методів широко, а часом і глибоко проникає в русі опору. Невелика зміна в тому, що використання ненасильницьких методів спротиву можна розглядати як принципово більш «демократичний», ніж будь-який насильницький опір або пасивне прийняття того, що розглядається як соціальне зло, тому ненасильницькими методами, можна також отримати ауру «правильності» на цій підставі.

Поширена думка серед учасників опору у відносній моральній перевазі ненасильницьких методів може мати кілька причин. Там, де є помітні лідерство в русі, така віра може виникнути, тому що 1) важливим розділом керівництва може бути пацифістом, тобто вірить в ненасильство як моральний принцип, 2) хоча жоден з них, можливо, бути пацифістами, деякі або всі з них можуть вважати, що ненасильницькі методи морально значно перевершують насильницькі методи і що насильство має використовуватися тільки в самих екстремальних умовах (не можуть виникнути в ході боротьби), або 3) обидва переконані пацифісти та особи, вірячи у відносну моральну перевагу ненасильницьких методів може бути одним з лідерів.

Два інші фактори можуть діяти, незалежно від того, існує чи ні помітне керівництво. До них відносяться: (4) в числі супротивників достатня кількість пацифістів, щоб вони через номери або невідповідний вплив на «колір» боротьбу і допомагають підтримувати його на ненасильницькій основі навіть в умовах гострої провокації і 5) опір, можливо, відштовхує попередній досвід крайнього соціального насильства, що сповнені рішучості провести цю боротьбу без насильства.

Розглядаючи «мирний опір», слід відзначити, що даний вид більш активний, ніж «пасивний опір». Мирний рух опору спрямований на зміну установок і цінностей, а також політики.

Кращий приклад мирного опору є рух у Монтгомері, причиною чого була відмова чорношкірої жінки Рози Паркс пересісти на задне сидіння міського автобуса і вступити місце білій жінці, за що була заарештована. Негритянське населення Монтгомері відреагувало на це бойкотом автобусів, який тривав цілий рік. Кінг як президент Асоціації розвитку Монтгомері був серед керівників бойкоту.

У 1956 Верховний суд США в ході спеціального розгляду у зв'язку з актами насильства виніс рішення про незаконність сегрегації в громадському транспорті.

Завдяки цій перемозі М. Л. Кінг став широко відомий як борець за громадянські права чорного населення. У січні 1957 він взяв участь у створенні негритянської організації «Південна конференція християнського керівництва», метою якої була координація зусиль правозахисних організацій. У 1960 він переїхав до Атланти і повністю присвятив себе роботі в Конференції. У 1960 і 1961 Кінг брав участь у демонстраціях сидячих і «Маршу свободи». Беручи участь в рухах протесту на півдні, Кінг часто піддавався арештам, за ним шпигували ФБР. У 1963 він написав знаменитий Лист з Бірмінгемської в'язниці, в якому закликав священнослужителів підтримати боротьбу за рівні права всіх громадян [2].

Ненасильницька пряма дія – спосіб отримання або здійснення соціальних, економічних чи політичних змін прямого ненасильницького втручання, спрямованого на створення нових моделей або політики чи порушення установою нових моделей або політики розглядаються як небажані чи зло. Пряма дія може займатись розслідуванням фактів, вести переговори з посадовими особами, переговори, публічні заклики та розповсюдження інформації про скаргу.

Ненасильницька революція є найостаннішим типом загального ненасильства. На думку Дж. Шарпа «ненасильницькі революціонери» вважають, що основні соціальні проблеми сучасного світу мають свої витоки в корінні індивідуального та соціального життя і тому можуть бути вирішені тільки основні, або революційні, зміни особистості і суспільства.

Ненасильницька революційна програма: 1) поліпшення життя осіб, 2) отримання прийняття таких цінностей, як ненасильство, рівність, співпраця, справедливість і свободи в якості визначального значення для суспільства в цілому, 3) створення більш рівного, децентралізованого і лібертаріанського соціального порядку, і 4) боротьба, що вважається соціальним злом шляхом ненасильницького опору і прямої дії. Одна з основних цілей ненасильницької революції є використання ненасильницьких, кооперативних, зрівняльних відносини для таких аспектів насильства як експлуатації, гноблення і війни. Ненасильницька революція повинна бути проведена в значній мірі (на думку деяких) або повністю (на думку інших) без використання держави

Варто відзначити, що неповний характер ідеології та програми ненасильницької революції є одним з факторів, які заважали поши-

ренню цього типу ненасильства, особливо на Заході, однак практика показує, що ненасильницькі революції заслуговують на виділення в окремий тип загального ненасильства.

Охарактеризувавши вище зазначені типи ненасильства, Дж. Шарп до пацифізму відносить - «непротивлення», «активне примирення», «моральний опір», «Сатьяграха», «ненасильницькі революції». Виходячи з ненасильницької поведінки як способу досягнення бажаних соціальних цілей, Дж. Шарп відносить наступні - «моральний опір», «пасивний опір», «мирний опір», «ненасильницький пряме дія», «Сатьяграха», «ненасильницькі революції». Так, таким чином, на думку автора «моральний опір», «мирний опір», «Сатьяграха» «ненасильницькі революції», передбачають неминушу цінність ненасильства і ненасильницької поведінки в якості методу [3].

Отже, проаналізувавши різні типи ненасильства, слід відзначити, що всі наведені типи входять в загальне ненасильство, і ненасильство значно ширше поняття від наведених вище понять. Основними критеріями для вищенаведеної типології виступають: співробітництво (неспівробітництво) з державними установами, відмова від фізичного насильства, мирний спосіб вирішення соціальних, політичних, економічних конфліктів і т. п.

Представляється перспективним подальше вивчення та визначення критеріїв типологізації ненасильницьких дій саме у політичній практиці, побудова вичерпного переліку цих типів при аналізі політичних процесів з урахуванням таких критеріїв як - політичний режим, рівень взаємодії держави та громадянського суспільства, за сучасними типами держав. Враховуючи сучасні транзитивні процеси у пострадянських країнах та з підвищенням такого феномену як демократизації - виділити окрему типологію ненасильницьких дій та набір різних типів ненасильства, з урахуванням особливостей сучасних трансформаційних процесів, зокрема в Україні.

Бібліографічний список

1. Мартін Лютер Кінг [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://2020.kiev.ua>
2. Сатьяграха - концепция ненасильственной борьбы [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.gandhi.ru/concept/concept_1.htm
3. Sharp G. The meanings of non-violence : a typology [Електронний ресурс] / G. Sharp. - Режим доступу : <http://www.jstor.org/discover/10.2307/172867?uid=3739232&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21101980237043>

4. Sibley M. Q. The political theories of modern pacifism : an analysis and criticism / M. Q. Sibley, T. Paullin. – Philadelphia : Pacifist Research Bureau, 1944. – 224 p.

В статтє приведена характеристика основних типів ненасильствених действии (пацифизм, моральное сопротивление, пассивное сопротивление, активное примирение, ненасильственная революция, селективное ненасилие и др.) и определены основные критерии их типологизации.

The article is induced characteristics of the main types of non-violent actions (pacifism, moral resistance, passive resistance, active resistance, nonviolent revolution, selective non-violence, etc.), and the main criteria for their typology are determined.

Стаття надійшла до редколегії 11.02.2013

УДК 323.17

Демчук Д. В., ДЗ «ПНПУ імені К. Д. Ушинського»

ОЦІНКА ПОЛІТИЧНОГО РИЗИКУ ПРИ ПРИЙНЯТТІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РІШЕННЯ

В даній публікації вивчаються актуальні питання щодо політичного ризику в економічній сфері життєдіяльності суспільства. Здійснюється аналіз сутності політичного ризику в аспекті інвестиційної діяльності, окреслюються та характеризуються фактори, які впливають на рівень політичного ризику в економічній системі, вивчаються моделі оцінки політичного ризику при прийнятті інвестиційного рішення.

Термін «політичний ризик» сьогодні застосовується багатьма як теоретиками так і практикам (політологами, соціологами, економістами), які досліджують або працюють в економічній сфері, займаються підприємницькою діяльністю тощо. Для України ця проблема є особливо гострою. Всім відомі той політичні стрес та нестабільність, які супроводжують політичний процес України в останні роки. І тому, у кожного, який має бажання розмістити свій капітал в Україні формується своє власне розуміння того, яким чином ця політична ситуація може відбитися на розвитку свого капіталу. І як результат - від того, як інвестор бачить політичну ситуацію залежить – чи буде він вкладати свій капітал в українську економічну систему чи ні. Бачення ситуації визначається досвідом його власної діяльності, а також відомими йому прецедентами, пов'язаними з іншими компаніями.